

FF

UNIVERZA V LJUBLJANI
Filozofska fakulteta

Oddelek za
slavistiko

DOI: 10.4312/THGH2266

**Nikolaj Ivanovič Novikov, Aleksander Nikolajevič Radiščev,
Nikolaj Mihajlovič Karamzin**

**Proza ruskega klasicizma in
sentimentalizma
Izbor besedil**

Prevedel Vid Stajnko

Nikolaj Ivanovič Novikov:

*Odlomek popotovanja v * * * I * * **

*T * * **

Po odhodu iz tega mesta sem se ustavil v vsakem zaselku in vasi, saj so vsi enako pritegnili mojo radovednost, a po treh dneh potovanja nisem našel ničesar, kar bi bilo hvalevredno: vsepovsod sem srečeval revščino in suženjstvo v podobi kmetov. Neobdelana polja in slaba letina so oznanjali, kakšno skrb namenjajo tamkajšnji posestniki gospodarjenju. Majhne hišice, pokrite s slamo, grajene iz lat, dvorišča, ograjena s plotovi, majhni snopi žita, malo število konj in rogate živine so potrjevali, kako velike so pomanjkljivosti teh ubogih bitij, ki bi morala sestavljati bogastvo in veličino cele Države.

Niti enega naselja nisem izpustil, ne da bi povprašal o razlogih za revščino kmetov. In ko sem poslušal njihove odgovore, sem na svoje veliko ogorčenje spoznal, da so posestniki sami krivi za to. Oh, humanost! V teh naseljih te ne poznajo. Oh, gospodstvo! Ti nadvladuješ sebi podobne. Oh, blažena dobrot, ljubezen, uporabljajo te v zle namene: neumni posestniki teh ubogih sužnjevo jo bolj izkazujejo konjem in psom kot pa ljudem! Z velikim trepetom občutljivega srca pričenjam opisovati nekatera naselja, vasi in njihovo gospodo. Odidita, laskanje in pristranost, nizki lastnosti podlih duš: moje pero vodi resnica!

Vasica Razorjóna se nahaja najnižje, na močvirnatem mestu. Domačij je kakih dvajset, stisnjene so druga ob drugo in ograjene s suhimi plotovi ter pokrite od začetka do konca le s slamo. Kakšna nesrečna žrtev, predana je okrutnemu gnevu njihovega malomarnega gospoda. Izbe ali bolje rečeno uboge načete kolibe se popotnikovemu pogledu kažejo kot zapuščeno naselje. Ulica, ki jo pokriva umazanija, rastje in različne nečistoče, se osuši le v zimskem času. Ko sem jokaje zapeljal v ta kraj, nisem videl nikogar. Dan je bil vroč, peljal sem se v odprtem koleslju, prah in vročina sta me po poti tako vznemirila, da sem čim prej želel stopiti v eno izmed izb, da bi se nekoliko pomiril. Moj izvošček se je ustavil pri vratih nekega

ubogega dvorišča in mi rekel, da je to najboljše v vsej vasi in da je gospod najpremožnejši med vsemi, saj ima kravo. Dolgo sva trkala na vrata, vendar nama niso odprli. Pes, ki je bil privezan na dvorišču, je s tihim in zasoplim laježem, kot kaže, sporočal, da nima česa varovati. Izvošček je izgubil potrpljenje, zlezal čez vrata in jih odprl. Moj koleselj so pripeljali na dvorišče, pokrito s slamo, če se z njo sploh da utrditi umazan, blaten kraj, jaz pa sem vstopil v izbo, kjer so bila vrata na stežaj odprta. Strupen vonj vsakršne nečistoče, močna vročina in brenčanje številnih muh so me podili od tod, vreščanja treh zapuščenih otrok pa zadrževalo. Hitel sem pomagati tem nesrečnim bitjem. Ko sem stopil h košaram, z vrvmi pritrjenimi k palicam, v katerih so brez vsakršne skrbi ležali zapuščeni otroci, sem opazil, da je enemu padla duda, popravil sem jo in otrok se je pomiril. Drugega sem našel z obrazom obrnjenega proti vzglavniku iz debelega kosa platna, nabitega s slamo; pri priči sem ga obrnil in videl, da bi brez hitre pomoči umrl, saj ni bil le zaripel, temveč je bil potemnel in že v rokah smrti; kmalu se je tudi ta pomiril. Stopil sem k tretjemu in videl, da je brez plenice, veliko muh je pokrivalo obraz tega otroka; slama, na kateri je ležal, ga je zbadala in predirljivo je kričal. Tudi temu sem nudil pomoč: odgnal sem muhe, ga previl v druge, čeprav tudi nečiste plenice, ki pa so vendarle bile suhe in so tedaj visele v izbi. Popravil sem slamo, ki jo je z brcanjem razmetal, in tudi ta je utihnil. Ko sem gledal te otroke in se skušal postaviti v njihov položaj, sem zakričal: »Okruten tiran, ki odvzemaš kmetom vsakdanji kruh in zadnji mir! Poglej, kaj potrebujejo ti otroci! Eden ima zvezane roke in noge: se nad tem pritožuje? – Ne, mirno gleda svoje okovje. Kaj potrebuje? – Potrebuje zgolj hrano. Drugi je kričal zgolj zato, da mu ne bi odvzeli življenja. Tretji je klical k človeštvu, da ga ne bi mučili. Kričite, uboga bitja, delite svoje tožbe!« sem rekel in prelival solze. »Uživajte v tem zadnjem zadovoljstvu mladosti, ko boste odrasli, vam bo odvzeta tudi ta uteha. Oh, sonce, ki s svojimi radodarnimi žarki ozarja***: ozri se na te nesrečnike!«

Naredil sem uslugo človeštvu in pohitel pomagati še sebi: odvratne vonjave v izbi so bile zame tako škodljive, da sem se komaj iztrgal iz njih. Ko sem prišel do svojega koleslja, sem vanj padel nezavesten. Nezavest ni trajala dolgo, ovedel sem se in prosil hladne vode: izvošček mi jo je prinesel iz vodnjaka, a je zaradi smradu nisem mogel piti. Prosil sem za čisto,

vendar sem prejel odgovor, da je ta najboljša v vsej vasi in da so vsi kmetje zadovoljni s to slabo vodo. »Posestniki,« sem rekel, »nikakršne skrbi za zdravje svojih podložnikov nimate!«

Vprašal sem, kje so lastniki te hiše, in izvošček je odvrnil, da so vsi kmetje in kmetice na polju; dodal je, da je, medtem ko sem bil v izbi, pogledal skozi zadnja vrata, če bi našel koga izmed kmetov, in da je odkril skritega fantka, ki mu je povedal, da se je že od daleč videl prah mojega koleslja, in ker so mislili, da prihaja njihov gospod, so se v strahu razbežali. »Kmalu bodo prišli,« je rekel izvošček. »Jaz pa sem jih prepričal, da sva mimo-idoča in da si ti dober gospod, da ne pretepaš in jim boš kupil opanke.« Kmalu zatem sta prišla fantka in deklici, ki so bili stari od pet do sedem let. Vsi so bili bos, z razkritim telesom, v samih srajčkah; bili so tako divji in prestrašeni zaradi gospoda, da si niso upali h koleslju.

Izvošček jih je pripeljal in jim prigovarjal: »Ne bojte se, ne bo vas ubil, dober gospod je, dal vam bo denar za opanke.«

Ko so otroke pripeljali bližje k moji kočiji, so nenadoma vsi zakričali in stekli nazaj: »Ah! Ah! Ah! Vzemite vse, kar imamo, samo pretepajte nas ne!« Izvošček je pograbil enega izmed njih in vprašal, česa so se prestrašili. Fantek se je tresel od strahu in govoril: »Ja! Česa nas je strah ... pretental si nas ... ta gospod ima oblečen rdeč kaftan ... to ni naš gospod ... pretepel nas bo.« Takšni so plodovi okrutnosti in strahu: »Oh, vi slabi in okrutni gospodje! Dočakali ste, da se vas vam enaki bojijo kot divjih zveri! Ne boj se, prijatelj moj,« sem rekel fantku, ki se je prestrašil rdečega kaftana, »nisem vaš gospod, pridi sem, dal ti bom denar.« Fantek se je prenehal bati, prišel je k meni, vzel denar, se globoko priklonil, se obrnil k drugim in zaklical: »Pridite sem, družčina! To ni naš gospod, to je dober gospod: daje denar in ne pretepa.« Otroci so pri priči stekli k meni: vsakemu sem dal nekaj denarja in po en pirog, ki sem jih imel. Vsi so kričali: »Denar imam! Pirog imam!«

Medtem se je sonce, ki je končalo svoj dnevni krog, potopilo v brezno voda, dnevno vročino je zamenjal hlad, ptice so s svojim uglašnim petjem začele opevati prijetno noč in sama narava je pozivala vse k počitku. Medtem so se bogataši, Plutonovi ljubljenci, ki so ves dan preživeli veselo in se zabavali, pripravljali na nove radosti. Ljudje, ki so pust, naveličani

dragocenega časa in so ta dan zapravili nekoristno, so se domov na ležišče vrnili mirni in so se veselili, da je v njihovem življenju en dan manj. Hudooben sodnik in nekoristen pisar sta se veselila, da je minuli dan napolnil njune žepe in sta izlila potoke nedolžnih solza. Ženskarji in zapeljivke, ki so ves dan preživel v urejenih opravah, so hiteli na breg * v iskanju zmenka. Ljubosumni soprogi in ljubimci so se zaprli v svoje sobe in preklinjali svobodne veze.

Ostarele zapeljivke so prižigale velike količine sveč, nalepotičile svoje obraze na različne načine in praznovale vzhod stare lune, svoje dobrotnice, ki je s svojo medlo svetlobo polepšala njihove ovenele čare. Kvartopirci so se zbirali pri vsenočnem bedenju za igralnimi mizami, kjer so izgubljali čast, vest in ljubezen k bližnjemu ter se pripravljali, da ogoljufajo in opeharijo bogate prismuknjence na najrazličnejše nedovoljene načine. Spet drugi kvartopirci so s seboj pripeljali celoleten trud in pot svojih kmetov, ki so ga bili pripravljene postaviti na karto. Trgovec se je veselil, ko je prešteval zaslužek, ki ga je prejel ta dan, in se veselil, da je za poceni blago prejel toliko kupnine. Zdravnik se je zahvaljeval Bogu, da je bilo tega dne toliko bolnih in da je bil pokojnik, ki ga je poslal na oni svet, molčeč človek. Uradnik je bil zadovoljen, da je minulega dne uspel razjeziti premožnega moža in si izmisliti nove načine, kako bi zakonito opeharil tudi druge. Kmetje, moji gospodarji, pa so se vračali s polja izmučeni, prašni, prepoteni in bili so veseli, da so minuli dan opravili vse za nekega muhastega človeka.

Ko so stopili na dvorišče in me videli v koleslju, so se mi priklonili do tal, najstarejši med njimi pa je rekel: »Ne jezi se, dobri gospod, da nikogar izmed nas ni bilo doma. Ljubeznivi, vsi smo bili na polju: nebeški kralj nam je poklonil vedro, mi pa smo hiteli pobirati žito, dokler nas ni ujel dež. Tega gospodovega dne je bilo, ljubeznivi, lepo vreme in smo poskrbeli za skoraj vse gosposko žito; morda pa nam je milostljivi Odrašenik pomagal in bo držal svojo roko nad nami ter nam naklonil še lepega vremena, tako da bomo kos tudi svojemu žitu! Naš gospod ima tako prepričanje, ljubeznivi, da moramo med žiti, kakor hitro dozore, najprej pobrati njegova, svoja pa, kot izvoli govoriti, lahko pobere kasneje. No, pa ti presodi, ljubeznivi, saj nismo zlodeji: z veseljem bi pobirali, ven-

dar naše žito propade, kakor hitro začne deževati. Naj mu Bog nakloni zdravja! Na Boga se zanašamo: Bog in gospodar sta z nami milostna, če pa bi bil z nami milosten tudi Grigorij Terentjevič, bi živeli v nebesih!«

»Pojdite, prijatelji moji,« sem jim rekel, »počivajte, jutri je nedelja, vi pa seveda ne boste šli delat, tedaj se bomo lahko pogovorili.«

»Oh! Ljubeznivi!« je rekel kmet, »kako ne bi delali v nedeljo! Molili bomo k Bogu, vendar kaj drugega bi počeli kot ne delali, če bi ob vsakem prazniku počivali, ne bi bilo časa za delo. Saj mi, ljubeznivi, nismo gospoda, da bi veseljačili; že tega je dovolj, da se oni ob praznikih naokrog klatijo.« Po tem so kmetje odšli, jaz pa sem ostal v svojem koleslju in premišljeval o njihovem položaju; tako sem se poglobil v razmišljanje, da nisem zaspal do dveh zjutraj. Prihodnji dan sem se pogovoril z gospodarjem in se odpravil na pot, nepotrpežljivo sem čakal na srečanje s prebivalci srečnejše vasi. Moj gospodar mi je o tamkajšnjem posestniku povedal toliko dobrega, da sem že vnaprej čutil spoštovanje do njega in čutil zadovoljstvo, da bom videl srečne kmete.

Aleksander Nikolajevič Radiščev:

Gorodnja

Ko sem zapeljal v to vas, mojih ušes ni pobožalo blagozvočno petje, temveč srce parajoči kriki žena, otrok in starcev. Ko sem stopil iz svojega koleslja, sem ga poslal na poštno dvorišče, saj sem iz radovednosti želel izvedeti, v čem je razlog opaznih uličnih nemirov.

Stopil sem h gruči in izvedel, da je vojaški nabor razlog za ječanje in solze številnih nagnetenih. Iz mnogih državnih in plemiških posestev so se zbrali vsi, ki so jih pošiljali med nabornike.

V eni izmed gruč je stala petdesetletna starka, držala za glavo dvajsetletnega fanta in vpila:

»Ljubi moj otrok, zakaj me zapuščaš? Komu boš zaupal starševski dom? Naša polja bo obrasla trava, našo hiško pa mah. Jaz, tvoja uboga ostarela mati, se bom morala klatiti po svetu. Kdo me bo slabotno zaščitil pred mrazom, kdo pred pripeko? Kdo me bo napojil in nahranil? Vse to sploh ni tako mučno; toda kdo bo ob meni, ko bom umirala? Kdo bo prejel moj starševski blagoslov? Kdo bo predal moje telo naši skupni materi, sivi zemlji? Kdo se me bo spominjal na grobu? Če nanjo ne bo kanila tvoja goreča solza, zame ne bo utehe.«

Ob starki je stalo dekle, že odraslo. Tudi dekle je vpilo:

»Oprosti, moj srčni prijatelj, oprosti, moj rdeči sonček. Jaz, tvoja zaročenka, ne bom poznala ne utehe ne veselja. Prijateljice mi ne bodo zavidele. Sonce radosti ne bo vzšlo nad mano. Pustil me boš žalovati, a nisem ne žena ne vdova. Ko bi nama naši okrutni staroste vsaj dovolili, da se poročiva; ko bi vsaj, ljubi moj prijatelj, ko bi ti vsaj eno noč zaspal na mojih belih prsih. Upajmo, da se me Bog usmili in mi da fanta v uteho.«

Fant jim je govoril:

»Prenehajte jokati, prenehajte cefrati moje srce. Gospodar nas kliče v službo. Usoda je določila mene. Takšna je božja volja. Komur ni namejneno umreti, bo ostal živ. Upam, da se s polkom vrnem k vam. Upam, da

si bom prislužil odlikovanje. Ne žaluj, rodna mati. Pazi zame Praskovjuško.«

Tega nabornika so pripeljali iz državne županije.

Povsem drugačne besede so moja ušesa zaznala v bližnji gruči. Sredi nje sem videl tridesetletnega moža, srednje rasti, ki je živahno stal in se oziral na ljudi, ki so ga obkrožili.

»Gospod je uslišal mojo molitev,« je razglašal. »Solze nesrečnega so dosegle tolažnika vseh. Sedaj bom vsaj vedel, da je usoda lahko odvisna od mojega dobrega ali slabega vedenja. Dotlej je bila odvisna od ženske trme. Že sama misel, da brez sodbe ne bom kaznovan s korobačem, me tolaži.«

Ko sem iz njegovega govora izvedel, da je gospod, sem iz radovednosti želel izvedeti razlog za njegovo neobičajno zadovoljstvo. Na moje vprašanje o tem je odvrnil:

»Gospod moj, če bi bile na eni strani postavljene vislice, na drugi pa bi bila globoka reka, vi pa bi stali med obema in bi morali izbrati med dvema smrtma, morali bi stopiti bodisi na desno bodisi na levo, na zanko ali v vodo – katero možnost bi izbrali vi, česa bi od vas terjali razum in občutja? Menim, da bi vsak drugi izbral skok v vodo, upajoč, da bo lahko preplaval na drugo stran reke in bo nevarnost minila. Nihče ne bi želel s svojim vratom preverjati, ali je zanka trdna. Naporno je vojaško življenje, a boljše od zanke. Dobro bi bilo, če bi bil tudi takšen konec, vendar umirati v mukah, pod udarci, pod korobačem, v okovih, v kleti, nag, bos, lačen, žejen, neprenehno poniževan; gospod moj, četudi menite, da so hlapci vaša last, s katero pogosto ravnate kot z živino, vendar na svojo veliko nesrečo niso izgubili občutij. Vidim, da ste presenečeni, ker slišite takšne besede iz ust kmeta, vendar ne razumem, kako se ne čudite okrutnosti svojih sobratov, plemstva.«

In resnično nisem pričakoval, da bom takšne besede slišal od moža, oblečenega v siv kaftan, z obritim čelom. A ker sem želel potešiti svojo radovednost, sem ga prosil, da bi mi povedal, kako je, kljub svoji revščini, spoznal, česar pogosto ne vidijo niti tisti, ki jih imenujemo plemeniti.

»Če vam ni dolgčas od moje pripovedi, vam povem, da sem bil rojen v suženjstvu: sem sin vzgojitelja svojega nekdanjega gospoda. Kako sem

navdušen, da me več ne kličejo Vanjka,¹ niti me več žalijo in ne kličejo z žvižgi. Moj stari gospod, človek dobrega srca, razumen in pošten, je pogosto hlipal nad usodo svojih sužnjev, zaradi zaslug mojega očeta je želel odlikovati tudi mene, ko mi je ponudil izobrazbo, kakršno je prejemal njegov sin. Med nama skorajda ni bilo razlik, morda le ta, da je on nosil kaftan, ki je bil iz boljšega sukna kot moj. Česar so učili mladega gospoda, so učili tudi mene; najin uk je bil povsem enak in brez bahanja lahko povem, da sem bil v mnogočem boljši od svojega mladega gospoda.

'Vanjuša,' je govoril moj stari gospod, 'tvoja sreča je odvisna zgolj od tebe. Za učenje in moralnost kažeš večje zanimanje od mojega sina. On je bogat kakor jaz, zato nikoli ni čutil pomanjkanja, ti pa to poznaš že od rojstva. Torej, trudi se biti vreden moje skrbi zate.' Ko je moj mladi gospod dopolnil sedemnajst let, sva bila skupaj poslana v tujino z nadzornikom, ki mu je bilo odrejeno, naj z mano ne ravna kot s slugo, temveč kot s sopotnikom. Ko me je spremil, je moj stari gospod rekel:

'Upam, da se vrneš v uteho meni in svojim staršem. Tlačan si v tej državi, drugje pa si prost. Ko pa se vrneš vanjo, vezi, ki so ti bile naložene z rojstvom, ne boš več našel.' Odsotna sva bila pet let in vračala sva se v Rusijo; moj mladi gospod je bil vesel, da bo videl očeta, jaz pa sem se, priznam, veselil izpolnitve dane obljube. Srce je drhtelo, ko sem prestopil prag domovine. In srčna občutja niso bila lažna. V Rigi je moj mladi gospod prejel sporočilo o smrti svojega očeta. Bil je ganjen, jaz pa obupan. Ves moj trud, da bi si pridobil prijateljstvo in zaupanje svojega mladega gospoda, je bil zmerom zaman. Ne le, da me ni maral, morda iz zavisti, ki je bila lastna bližnjim dušam, ampak me je sovražil.

Ko je opazil mojo zadrego, ki jo je povzročila novica o smrti njegovega očeta, je rekel, da dana obljuba ne bo pozabljena, če bom tega vreden. Prvič si mi je upal to povedati, saj je, ko je po smrti svojega očeta postal svoboden, že v Rigi odslovil svojega nadzornika in ga bogato plačal za delo. Moram priznati poštenost svojemu nekdanjemu gospodu, imel je mnogo vrlin, vendar jih plahost in lahkomišelnost omračujeta.

En teden po najinem prihodu v Moskvo se je moj gospod zaljubil v de-

¹Vanjka (rus. ванька) - izvošček (op. prev.).

kle izredne lepote, ki pa je s svojo telesno lepoto združevalo skopo dušo in okrutno ter surovo srce. Vzvišena je bila zaradi svojega porekla, zato je cenila le zunanost, pomen in bogastvo. Čez dva meseca je postala soproga mojega gospoda in moja gospodarica. Dotlej nisem čutil sprememb v svojem življenju, v hiši svojega gospoda sem živel kot njegov pajdaš. Četudi mi ni ničesar naročal, sem ga včasih opozarjal na njegove strasti, saj sem čutil njegovo oblast in svojo usodo. Kakor hitro je mlada gospa prestopila prag hiše, v kateri je nameravala ukazovati, sem začutil težo svoje usode. Prvi večer po poroki in naslednjega dne, ko sem ji bil predstavljen kot pajdaš njenega soproga, je bila zaposlena z običajnimi skrbmi novega zakona; vendar zvečer, ko smo v manjši družbi sedli k mizi za prvo večerjo mladoporočencev in sem, kot vedno, sedel na svoje mesto ob koncu mize, je nova gospodarica glasno rekla svojemu soprogu:

‘Če gospod želi, da bi gospa sedela za mizo z gosti, ne bi zanjo posedel hlapcev.’

Ozrl se je name in že pod njenim vplivom poslal pome ter mi naročil, naj vstanem izza mize in povečerjam v svoji čumnati. Predstavljajte si, kako čustveno je bilo zame to ponižanje. Jaz pa sem, skrivajoč solze, ki so izstopile na očeh, odšel. Naslednjega dne se nisem prikazal.

Ne da bi se pozanimali zame, so mi prinesli kosilo in večerjo. Enako je bilo prihodnje dni. En teden po poroki, po kosilu, je nova gospodarica med ogledom hiše in predajanjem naročil služabnikom stopila v moje prostore. Zame jih je pripravil stari gospodar. Ni me bilo doma. Ne bom ponavljal tega, kar je tam govorila meni v posmeh. Ko sem prišel domov, so mi predali njeno sporočilo, da so mi pripravili sobico v spodnjem nadstropju, skupaj z neporočenimi strežaji, kjer sta bili že pripravljene moja postelja ter skrinja z oblačili in perilom; vse ostalo je pustila v mojih prejšnjih prostorih, kamor je namestila svoje služabnice.

Kaj se je dogajalo v moji duši, ko sem to slišal, je lažje čutiti kot opisati, če kdo to zmore. No, da vas ne bom zadrževal z odvečnim pripovedovanjem, ko je moja gospodarica ob prevzemu doma videla, da od mene ne bo koristi, me je postavila za lakaja in me oblekla v livrejo. Vsaka najmanjša napaka na tem položaju je prinesla klofute, udarce, korobač. O, gospod moj, bolje, da bi se ne rodil! Kolikokrat sem bil jezen na svojega umrlega do-

brotnika, da mi je dal občutljivo dušo. Raje bi odrasel med suroveži, kjer ne bi nikoli pomislil, da sem človek, enak vsem drugim. Že zdavnaj bi se rešil neprijetnega življenja, če me ne bi zadrževala grožnja najvišjega med sodniki. Odločil sem se, da bom potrpežljivo prenašal svojo usodo. In prenašal nisem zgolj telesnih ran, temveč tudi vse, ki mi jih je zadajala psihično. A skoraj bi prekoračil svojo obljubo in si odvzel turobne ostanke žalobnega življenja, ko je moja duša naletela na nove rane.

Nečak moje gospe, osemnajstletni fante, vojaški seržant, vzgojen po okusu moskovskih gizdalinov, se je zaljubil v služkinjo svoje tete, jo kmalu nadvladal s svojo izkušeno ognjevitostjo in poskrbel, da je postala mati. Običajno je bil pri svojih ljubezenskih podvigih odločen, toda tokrat se je nekoliko zmedel: ko je njegova teta izvedela za ta pripetljaj, je svoji služkinji prepovedala vstop v svoje prostore, nečaka pa je blago okarala. Kot je pri milostni gospodi v navadi, je nameravala kaznovati to, ki ji je bila prej naklonjena, tako, da bi jo omožila s konjarjem. Toda ker so bili vsi že oženjeni, nosečnici pa je bil za spodobnost družine potreben mož, je med vsemi služabniki izbrala mene. In o tem mi je moja gospodarica naznanila v prisotnosti svojega soproga kot o gromozanski milosti zame. Takšnih žalitev nisem več mogel prenašati. 'Okrutna ženska! Imaš moč, da me kaznuješ in pohabljaš moje telo; pravite, da vam zakoni omogočajo takšno početje. Temu prav nič ne verjamem, trdno sem prepričan, da nikogar ne morete prisiliti v zakonsko zvezo.' Moje besede so povzročile, da je obmolnila. Potem sem se obrnil še k njenemu soprogu: 'Nehvaležen sin človekoljubnega očeta, pozabil si na njegovo obljubo, pozabil si tudi na svojo obljubo; toda ne spravljaš svoje duše v obup, svoje plemenite duše, strašen si!' Več nisem mogel povedati, saj sem bil po naročilu svoje gospe odpeljan v konjušnico in pošteno pretepen s korobačem. Naslednjega dne sem komaj vstal s postelje zaradi udarcev; ponovno so me privedli pred mojo gospo. 'Oprostim ti,' je rekla, 'tvojo včerajšnjo predrznost; oženi se z mojo Mavruško, prosi te, in jaz, ki jo imam rada tudi po njenem prestopku, bi rada to storila zanjo.'

'Moj odgovor ste slišali včeraj,' sem ji rekel, 'drugega nimam. Naj dodam, da bom v zvezi z vašo prisilo obvestil gospostvo, saj do tega nimate pravice.'

'Potem pa greš k vojakom,' je besno zakričala moja gospa ...

Izgubljeni popotnik, ki v strašni puščavi ponovno najde svojo stezo, je tega manj vesel, kot sem bil jaz, ko sem slišal te besede.

'K vojakom,' je ponovila in prihodnjega dne je bilo to izpolnjeno.

Nespametna! Mislila je, da je odhod k vojakom kazen. Zame pa je bilo to zadovoljstvo, in kakor hitro so mi obrili čelo, sem začutil, da sem pre-rojen. Vrnile so se mi moči. Razum in duša sta ponovno oživela. Oh! Upanje, občutje, prijetno nesrečniku, prebudi v meni.«

Težka solza se je pokazala v njegovih očeh, vendar ne solza žalosti ali obupa. Stisnil sem ga k svojemu srcu. Na njegovem obrazu je zasijalo novo veselje.

»Ni še vse izginilo, ti si okrepil mojo dušo, da ne bi žalovala, ko si mi dal vedeti, da moja beda ni neskončna ...«

Od tega nesrečnika sem stopil k množici, sredi katere sem videl tri ljudi, okovane v trdno železo. Vredno zanimanja, sem si rekel, ko sem gledal jetnike. Sedaj so otožni, upehani, plahi, ne le, da ne želijo biti vojaki, temveč je potrebna tudi velika okrutnost, da bi jih postavil v tak položaj; toda ko se privadijo na to zahtevno nalogo, postanejo živahni, podjetni, tako da se sramujejo celo svojega prejšnjega položaja.

Moža, ki je bil, sodeč po njegovih oblačilih, komandir, sem vprašal: »Okovali ste jih v tako trdne okove, ker se bojite njihovega pobega?«

»Uganili ste. Pripadali so posestniku, ki je potreboval denar za novo kočijo, zato jih je prodal za oddajo med nabornike državnim kmetom.«

Jaz: Prijatelj moj, motiš se, državni kmetje ne morejo kupovati svojih bratov.

On: Tega ne počnejo s prodajo. Gospodje teh nesrečnikov jih spustijo na svobodo, ko prejmejo denar; oni pa se, kakor po lastni želji, vpišejo med državne kmete, k tistemu okraju, ki je zanje plačal, okraj pa jih ob dogovoru pošlje med vojake. Sedaj jih s svobodnimi peljejo na vpis v naš okraj.

Svobodni ljudje, ki niso ničesar zagrešili, se prodajajo v okovih kot ži-

vina! Oh, zakoni! Pogosto ste razumljivi le sami sebi! Vam niso v očiten posmeh? A še huje kot to je zasmehovanje svete besede svoboda! Oh! Če bi se sužnji, ki jih vežejo težke sponse, v svojem obupu razsrdili in bi z železom potolkli naše glave, glave svojih okrutnih gospodarjev, in bi z njimi poškratili svoje njive! Kaj bi s tem izgubila država? Kmalu bi se iz njihovih vrst iztrgali veliki možje, ki bi branili potlačeno pleme, vendar bi o sebi mislili drugače in ne bi bili zatirani. To niso sanje, a pogled prodira skozi gosto zaveso časa, ki skriva pred našimi očmi prihodnost; vidim celo stoletje. Jezno sem odšel od množice.

Vendar so vklenjeni jetniki sedaj prosti. Če bi imel vsaj trohico čvrstosti, bi pregnali ponižujoče zamisli svojih tiranov ... Vrnimo se k pripovedi ... »Prijatelji moji,« sem rekel nečakom svoje domovine, »mar veste, da vam ni treba k vojakom, če tega sami ne želite, in da vas nihče ne more v to prisiliti.«

»Gospod, prenehajte se posmehovati potrtem ljudem. Že brez vašega posmeha se je bilo enemu boleče težko posloviti od ostarelega očeta, drugemu od majhnih sester, tretjemu od mlade žene. Vemo, da nas je gospod prodal za oddajo med nabornike za tisoč rubljev.«

»Če do sedaj niste vedeli, potem vedite, da je ljudi prepovedano prodajati za nabornike, da kmetje ne morejo kupovati ljudi, da vas je gospod pustil na svobodo in da vas vaši kupci želijo vpisati v svoj okraj, kot da bi si vi sami tega želeli.«

»Če je tako, gospod, se ti zahvaljujemo; ko nas bodo postavili v vrsto, bomo rekli, da ne želimo k vojakom in da smo svobodni ljudje.«

»Dodajte še, da vas je gospod prodal v času, ko to ni dovoljeno, in da vas oddajajo na silo.«

Lahko si je predstavljati radost, ki se je razširila na obličjih teh nesrečnikov. Skočili so s svojega mesta in živahno stresli okove, zdelo se je, da so začutili moči, kako bi jih sneli. Vendar me je ta pogovor spravil v veliko zadrego; ko so nadzorniki nabornikov doumeli moje besede, so skočili k meni in rekli: »Gospod, ne mešaj se v tuje posle, odidi, dokler si cel,« in začeli so me udarjati tako močno, da sem se med upiranjem moral uma kniti od te množice.

Stopil sem k pošti, kjer sem našel še eno gručo vaščanov, ki je obkrožala moža v razcefrani suknji, ki je bil nekoliko, kot je vse kazalo, opit, pačil se je pred njimi in ti so ga gledali ter se smejali do solz.

»Kakšne norčije pa so to,« sem vprašal nekega fantka, »čemu se smejite?«

»Ta nabornik je tujec, ne zna rusko.« Med redkimi besedami, ki sem jih razbral, je bilo, da je Francoz. Moja radovednost se je še bolj povečala in želel sem izvedeti, kako so lahko kmetje pošiljali tujca k nabornikom.

Vprašal sem ga v jeziku, ki ga je razumel: »Prijatelj moj, kako te je usoda pripeljala sem?«

Francoz: Usoda je tako hotela: kjer je prijetno, je treba živeti.

Jaz: Kako pa si pristal med naborniki?

Francoz: Rad imam vojaško življenje, dobro ga že poznam, sam sem tako hotel.

Jaz: Ampak kako je prišlo do tega, da te iz vasi pošiljajo k nabornikom? Iz vasi običajno nabirajo vojake le med kmeti in Rusi, ti pa nisi, kot je videti, ne kmet ne Rus.

Francoz: Takole. V Parizu sem se od malih nog učil za frizerja. V Rusijo sem se odpravil z nekim gospodom. Celo leto sem ga friziral v Peterburgu. Ni imel česa, da bi mi plačal. Ko sem ga zapustil, si nisem našel bivališča in sem skoraj umrl od lakote. Na srečo sem se pridružil mornarjem na ladji, ki je plula pod rusko zastavo. Preden sem se lahko odpravil na morje, sem moral priseči kot ruski podanik, nato pa sem se odpravil v Lübeck. Na morju me je krmar pogosto tepel, saj sem bil len. Ker sem bil nepreviden, sem padel z vrvi in si polomil tri prste, zaradi česar sem za vedno postal nezmožen upravljati krmilo. Ko sem prispel v Lübeck, sem pristal med ruskimi naborniki in služil v različnih polkih. Pogosto so me zaradi lenobe in popivanja pretepali s palicami. Ko sem pijan zabodel svojega tovariša, sem zapustil Memel, kjer sem bil v garnizonu. Spomnil sem se, da me v Rusiji obvezuje prisega, in kot zvest sin domovine sem se odpravil v Rigo z dvema telegramoma v žepu. Po poti sem živel od miloščine. V Rigi sta mi bili sreča in spretnost naklonjeni; v gostišču sem si

priigral dvajset rubljev, za deset sem kupil imeniten kaftan in se kot lakaj odpravil z ruskim trgovcem v Kazan. Toda ko sem potoval mimo Moskve, sem na ulici srečal dva rojaka, ki sta mi svetovala zapustiti gospoda in si poiskati službo učitelja. Rekel sem jima, da komajda znam brati. »Znaš francosko in to je dovolj.« Moj gospod ni videl, kako sem odšel od njega na ulici, in je nadaljeval svojo pot, jaz pa sem ostal v Moskvi. Rojaki so mi kmalu poiskali mesto učitelja za sto petdeset rubljev plačila, prav tako sem prejemal pud sladkorja, pud kave, deset funtov čaja na leto, živila, slugo in kočijo. Vendar živeti sem moral na vasi. Toliko bolje. Tam celo leto niso vedeli, da ne znam pisati. Nato pa je neki svat tistemu gospodu, pri katerem sem živel, razkril mojo skrivnost, tako da so me odpeljali nazaj v Moskvo. Ker nisem našel podobnega tepca, ker nisem mogel opravljati svojega poklica zaradi polomljenih prstov in ker sem se bal umreti od lakote, sem se prodal za dvesto rubljev. Vpisali so me med kmete in oddajajo me med nabornike.

»Upam,« je govoril ponosno, »da bo kmalu vojna in si bom prislužil čin generala; če pa vojne ne bo, si bom napolnil žepe (če bo mogoče) in se, ovenčan z lovorjem, odpravil v pokoj v svojo domovino.«

Večkrat sem skomignil z rameni, ko sem poslušal tega reveža, in s strtim srcem legel v kočijo ter se odpravil na pot.

Aleksander Nikolajevič Radiščev:

Črna nesnaga

Tudi tukaj sem videl izvrsten primer plemiške samovolje nad tlačani. Potekal je ženitovanjski sprevod. Toda namesto veselega sprevoda in solza bojzljive neveste, ki bi kmalu postale radostne, sta obličji bodočih mladoporočencev izkazovali žalost in otožnost. Sovražita drug drugega in se zaradi gospodarjeve oblasti vlečeta proti kazni, k oltarju očeta vsega dobrega, prinašalcu nežnih občutij in veselja, tvorca prave blaginje, stvarnika vesoljstva.

Njegov služabnik bo sprejel obljubo, ki jo je izsilila oblast, ter potrdil zvezo! In to bo imenovano božja zveza! In to bogokletstvo bo služilo kot zgled ostalim! In ta nered v zakonodaji bo ostal nekaznovan! ... Zakaj bi se temu čudili? Zakon bo blagoslovil najemnik; nadzornik, zadolžen za spoštovanje zakonitosti, pa je plemič. Oba imata v tem svojo korist. Prvi to počne zaradi mezde, drugi, da bi izkoreninil sramotno človeško nasilje in pri tem ne izgubil prijetne pravice do upravljanja sebi podobnih s samovoljo. Oh! Žalostna usoda milijonov! Tvoj konec je še skrit pred mojim pogledom in vnuki ...

Nikolaj Mihajlovič Karamzin:

Uboga Liza

Verjetno nihče med Moskovčani ne pozna okolice tega mesta tako dobro kot jaz, saj nihče ne hodi ven pogosteje kot jaz, nihče bolj kot jaz ne tava brez cilja, brez načrta, kamor ga nese pogled po travnikih in gajih, po gričih in ravninah. Vsako poletje si najdem nova prijetna mesteca ali odkrijem nove lepote v starih.

A zame je najprijetnejši kraj tam, kjer se vzpenjajo mračni gotski stolpi Si...vega samostana. Ko stojiš na tem hribu, vidiš na desni skoraj vso Moskvo, to zastrašujočo gručo hiš in cerkva, ki se očem kaže v podobi veličastnega amfiteatra: prečudovit pogled, še posebej ko je obsijana s soncem, ko večerni žarki oblijejo njene preštevilne zlate kupole in križe, ki se pnejo v nebo. Spodaj pa se razprostirajo rodovitni, gosto zeleni cve-toči travniki, za njimi pa po rumenem pesku teče svetla reka, ki so jo vesla ribiških čolnov rahlo vzvalovala, ali pa šumi pod premcem tovor-nih bark, ki plujejo iz rodovitnih dežel Ruskega imperija in oskrbujejo pohlepno Moskvo z živežem. Na nasprotni strani reke je mogoče videti hrastov gaj, ob katerem se pasejo številne črede; tam si mladi pastirji, ki sedijo pod drevesi, prepevajo preproste otožne pesmi in si tako krajšajo poletne dni, ki so zanje tako enolični. Naprej, v gostem zelenju brestov, se svetilka Danilov samostan z zlatimi strehami, še naprej, na koncu ob-zorja, modrijo Vrabčje gore. Na levi so vidna obširna žitna polja, gozdiči, dve, tri vasice in v daljavi naselje Kolomensko s svojim visokim dvorcem.

Pogosto obiskujem to mesto in skoraj vsakič tam pričakujem pomlad; vra-čam se tudi ob mračnih jesenskih dnevih in žalujem skupaj z naravo. Ve-ter strašno veje med stenami tega zapuščenega samostana, med grobovi, zaraščenimi z visoko travo, in med temnimi hodniki meniških celic. Ko se tam oprem na razvaline grobnih kamnov, prisluhnem oddaljenemu je-čanju časa, ki ga je pogoltnilo brezno preteklosti, ječanju, zaradi katerega mi trepetja in drhti srce. Včasih si v celicah predstavljam te, ki so živeli tukaj – žalostne zgodbe! Vidim osivelega starčka, ki moli pred razpelom, da bi bil čim prej odrešen zemeljskih muk, saj so zanj vse življenjske ra-

dosti, vsa čustva, razen občutka nemoči in bolezn, že izginili. In mladega meniha z bledim obrazom in utrujenim pogledom, ki gleda na polje skozi okenske rešetke, kjer vidi, kako svobodno plavajo v morju zraka vesele ptice, in preлива solze ob pogledu nanje. Trpi, veni, usiha, dokler mi otožen zven zvonov ne naznani njegove prezgodnje smrti. Včasih si na vratih ogledujem upodobitve čudežev, ki so se zgodili v tem samostanu: tam z neba padajo ribe kot hrana za samostan, ki ga oblegajo številni sovražniki, tam Marijina podoba poganja sovražnike v beg. Vse to mi obuja spomine na zgodovino domovine – na te žalostne čase, ko so pobesneli Tataři in Litovci z mečem in ognjem pustošili po okolici ruske prestolnice in ko je nesrečna Moskva, kot nemočna vdova, le od Boga pričakovala rešitev svoje neusmiljene usode.

A najpogosteje me med stene Si...vega samostana privabi spomin o klavrni usodi Lize, uboge Lize! Oh! Rad imam stvari, ki ganejo moje srce in me silijo, da prelivam solze nežne bridkosti. Nedaleč od samostanskih sten, ob brezovem gaju sredi zelenega travnika stoji prazna hiška brez vrat, oken, poda, streha je že davno zgnila in se sesedla. V tej hišici je pred tridesetimi leti živela prečudovita, ljubezniva Liza s starko, svojo materjo.

Lizin oče je bil razmeroma premožen vaščan, ki je imel rad svoje delo, dobro je obdeloval zemljo in vedno je živel zmerno. Vendar sta po njegovi smrti žena in hči hitro postali siromašni. Len najemnik je slabo obdeloval polje in žita ni bilo v izobilju. Za majhen denar sta morali oddajati zemljo v najem. Poleg tega pa je uboga vdova skoraj neprestano točila solze zaradi smrti svojega moža – saj tudi kmetice znajo ljubiti! – in je z vsakim dnem postajala še šibkejša in nesposobna za delo. Le Liza, ki je bila ob očetovi smrti stara petnajst, le Liza ni prizanašala svoji mladosti, ni prizanašala svoji redki lepoti, delala je dan in noč: tkala je platna, šivala nogavice, spomladi je trgala cvetje, poleti pa nabirala jagode in jih prodajala v Moskvi. Občutljiva dobra starka, ki je videla hčerino neutrudnost, jo je pogosto pritislila k svojemu šibkemu srcu in ji govorila, da je njena božja milost, hraniteljica, uteha njene starosti, in molila je k Bogu, da bi jo nagradil za vse to, kar dela za svojo mater. »Bog mi je dal roke, da lahko delam,« je govorila Liza, »ti si me hranila na svojih prsah in skrbela zame,

ko sem bila še otrok, sedaj pa je napočil moj čas, da poskrbim zate. Prenehaj žalovati, prenehaj jokati, najine solze ne bodo oživile očeta.« Vendar pogosto nežna Liza tudi sama ni mogla zadržati solz. Oh! Pomnila je, da je imela očeta, ki ga več ni, a je zavoljo materinega miru zadrževala srčne muke in se pretvarjala, da je mirna in vesela. »Na onem svetu, ljuba Liza,« je odgovarjala otožna starka, »na onem svetu bom prenehala jokati. Pravijo, da bodo tam vsi veseli; jaz bom nedvomno vesela, ko bom zagledala tvojega očeta. Sedaj pa še ne bi rada umrla; kaj bo s teboj brez mene? Komu naj te zapustim? Ne, naj Bog najprej poskrbi zate! Morda se bo kmalu našel dober človek. Tedaj vaju blagoslovim, moja ljuba otroka, se prekrižam in mirno ležem v sivo zemljo.«

Od smrti Lizinega očeta sta minili dve leti. Travnike so pokrile cvetlice in Liza je prišla v Moskvo s šmarnicami.

Na ulici je srečala mladega, lepo oblečenega moža prijetnega videza. Pokazala mu je cvetlice in zardela. »Jih prodajaš, dekle?« jo je vprašal z nasmeškom. »Res je,« je odgovorila.

»Koliko pa bi rada?«

»Pet kopejk.«

»Pet kopejk. To je prepoceni, izvoli rubelj.« Liza se je začudila, se opogumila ter pogledala mladega moža, še bolj je zardela in povsila pogled ter mu rekla, da ne bo vzela rublja.

»Zakaj ne?«

»Ne potrebujem toliko.«

»Mislim, da so prečudovite šmarnice, ki so jih nabrale roke čudovitega dekleta, vredne rublja. Če ga ne želiš, izvoli pet kopejk. Vedno bi rad kupoval cvetlice pri tebi. Rad bi, da bi jih nabirala zgolj zame.«

Liza mu je dala cvetlice, vzela pet kopejk, se poklonila in želela oditi, a jo je neznanec prijel za roko.

»Kam odhajaš, dekle?«

»Domov.«

»Kje pa živiš?«

Liza mu je povedala, kje živi, in odšla. Mladi mož je ni želel zadrževati, verjetno zato, ker so se mimoidoči začeli ustavljati in se ob pogledu nanju pretkano nasmihati.

Ko je Liza prišla domov, je povedala materi, kaj se ji je zgodilo.

»Prav si storila, da nisi vzela rublja. Morda pa je bil kak slab človek.«

»Ah, ne, mama! Ni se mi zdel tak. Imel je tako prijeten obraz, takšen glas ...«

»A vendar je bolje, da živiš od svojega dela in ne jemlješ stvari v dar, Liza. Sploh še ne veš, ljuba moja, kako lahko zlobni ljudje razžalijo ubogo dekle! Vselej mi je hudo pri srcu, ko hodiš v mesto; vedno si postavim svečo pred ikono in molim h gospodu Bogu, da bi te obvaroval vseh nesreč in nevarnosti.« Lizi so v oči stopile solze in poljubila je svojo mater.

Naslednjega dne je Liza natrgala najlepše šmarnice in se ponovno odpravila v mesto. Njen pogled je tiho nekaj iskal. Številni so želeli kupiti cvetlice, a jim je odgovarjala, da niso naprodaj, medtem pa se je ozirala bodisi v eno bodisi v drugo smer. Nastopil je večer, treba se je bilo vrniti domov in cvetlice so končale v reki Moskvi. »Naj jih nima nihče!« je rekla Liza, ki je v srcu čutila nekakšno žalost. Naslednjega dne je zvečer sedela ob oknu, predla in si s tihim glasom prepevala žalostne pesmi, naenkrat pa je poskočila in zaklicala: »Ah!« Pod oknom je stal mlad neznanec.

»Kaj je s teboj?« jo je vprašala mati, ki je sedela ob njej in se prestrašila.

»Nič, mama,« je rekla Liza s sramežljivi glasom, »le videla sem ga.«

»Koga?«

»Tistega gospoda, ki je pri meni kupil cvetlice.«

Starka je pogledala skozi okno. Mlad mož se ji je poklonil tako spoštljivo, s takšnim občutkom, da o njem ni mogla pomisliti ničesar slabega.

»Pozdravljeni, dobra gospa!« ji je rekel. »Zelo sem utrujen, imate morda kaj svežega mleka?«

Uslužna Liza, ki ni čakala materinega odgovora – morda zato, ker ga je slutila vnaprej –, je stekla v klet in prinesla čisto posodo, ki je bila pokrita s snažnim lesenim pokrovom; poprijela je kozarec, ga pomila, otrla

z belo brisačko, nalila in pomolila skozi okno, sama pa je gledala v tla. Neznanec je izpil in verjetno mu ne bi bil niti nektar iz rok boginje tako okusen. Vsakdo lahko ugane, da se je potem zahvalil Lizi ne toliko z besedami kot s pogledi. Medtem mu je dobrodušna starka uspela povedati o svoji žalosti in utehi – o moževi smrti in vrlinah svoje hčere, o njeni marljivosti in nežnosti ... Poslušal je z zanimanjem, a verjetno ni težko uganiti, koga je med pogovorom gledal. Tudi Liza, sramežljiva Liza, se je občasno ozrla na mladega moža, a njen pogled se je uperil v tla hitreje kot blisk v nevihtnem oblaku, ko sta se srečala njuna pogleda.

»Rad bi,« je rekel materi, »da tvoja hči ne bi prodajala svojih izdelkov nikomur drugemu kot meni. Tako ne bo imela razloga, da bi pogosto hodila v mesto in ne bo se vama treba za dolgo ločiti. Tudi sam se lahko včasih oglasim pri vas.«

Tedaj je v Lizinem pogledu zasvetila radost, ki jo je želela skrbno prikriti. Njena lica so žarela kot poletna zarja, gledala je na svoj levi rokav in ga ščipala z desno roko. Starka je z veseljem sprejela ta predlog, kajti v njem ni videla slabih namer, in prepričevala je neznanca, da je platno, ki ga tke Liza, in tudi nogavice, ki jih šiva, so izredno dobre in se nosijo dlje od vseh ostalih. Mračilo se je in mladi mož je že hotel oditi.

»Kako vam je ime, dober, prijazen gospod?« ga je vprašala starka.

»Ime mi je Erast,« ji je odvrnil.

»Erast,« je rekla Liza, »Erast!«

Petkrat si je ponovila to ime, kot da bi si ga želela skrbno zapomniti. Erast se je poslovil od njiju in odšel. Liza ga je spremljala s pogledom, mati pa je sedela zamišljeno, jo vzela za roko in ji rekla: »Ah, Liza! Kako je dober in prijazen! Ko bi le bil tvoj ženin takšen!« Lizino srce je zatrepetal.

»Mama! Mama! Kako bi se to lahko dogodilo? On je plemič, jaz pa sem kmetica ...« Liza ni dokončala stavka.

Sedaj je čas, da bralec izve, da je bil ta mladi mož, ta Erast, precej premožen plemič s prodornim umom in dobrim srcem, dober je bil po duši, vendar šibek in lahkomiseln. Živel je nestanovitno življenje, mislil je le na svoj užitek in ga iskal v praznih zabavah, a ga pogosto ni našel – dol-

gočasil se je in pritoževal nad svojo usodo. Lizina lepota je ob prvem srečanju nanj napravila močan vtis. Prebiral je romane, idile, imel je precej živahno domišljijo in se je v mislih pogosto selil v te čase (pretekle ali polpretekle), ko so se, če verjamemo pesnikom, vsi ljudje brezskrbno sprehajali po travnikih, se kopali v čistih izvirih, se poljubljali kot grlice, počivali pod vrtnicami in mirtami ter preživljali vse dni v srečnem brezdelju. Zdelo se mu je, da je v Lizi našel to, kar je njegovo srce že dolgo iskalo. »Narava me kliče v svoj objem, k svojim čistim radostim,« je premišljeval in se odločil, da vsaj za nekaj časa zapusti višji svet.

A vrnimo se k Lizi. Nastopila je noč, mati je blagoslovila svojo hčer in ji zaželela prijetnega spanca, a želja se ji ni uresničila – Liza je zelo slabo spala. Nov gost njene duše – Erastova podoba – se ji je tako živo prikazovala, da se je skoraj vsako minuto prebujala in vzdihovala. Še pred sončnim vzhodom je Liza vstala in se odpravila na breg reke Moskve, sedla je na travo in otožno gledala bele meglice, ki so plavale po zraku, se vzpenjale in puščale svetleče kapljice na zelenem ovoju narave. Vsepovsod je vladala tišina. A so sončni žarki hitro prebudili vse živo: goščave in grmovje, ptice so vzprhutale in zapele, rože so dvignile svoje cvetove, da bi zajele sončno svetlobo. A Liza je še vedno sedela otožno. Oh, Liza, Liza! Kaj se je zgodilo s tabo? Do tega dne si se prebujala skupaj s pticami, se veselila z njimi in tvoja čista duša se ti je v očeh svetlikala kot sonce v jutranji nebeški rosi; sedaj pa si zamišljena in življenjska radost je tuja tvojemu srcu. Medtem je mlad pastir gnal čredo na rečnem bregu in igral na piščal. Liza je uprla vanj svoj pogled in pomislila: »Če bi bil ta, ki mi sedaj zaposluje misli, rojen kot preprost kmet, pastir, in če bi on sedaj mimo mene gnal svojo čredo, ah! Poklonila bi se mu z nasmeškom in mu prijazno rekla: Pozdravljen, ljubeznivi pastir! Kam goniš svojo čredo? Tudi tukaj raste trava za tvojo čredo, tudi tukaj rdijo cvetlice, iz katerih bi lahko spletli venec za tvoj klobuk. Dobrohotno bi me pogledal, me morda prijel za roko ... Sanje!« Pastir, ki je igral na piščal, je šel mimo nje in se s svojo pisano čredo skrnil za hribom.

Nenadoma je Liza zaslišala šume vesel; ozrla se je proti reki in zagledala čoln, v čolnu pa Erasta. Vsa je otrpnila, seveda ne od strahu. Vstala je in hotela oditi, a ni mogla. Erast je skočil na obrežje in pristopil k Lizi, delno

so se ji uresničile sanje: pogledal jo je zelo prijazno, jo prijel za roko ... Liza pa je stala s povešenimi pogledom, zardelimi lici, trepetajočim srcem, ni mu mogla iztrgati roke, se odvrniti, ko pa se je približal s svojimi rožnatimi ustnicami ... Ah! Poljubil jo je, poljubil tako strastno, da se ji je kar zavrtelo!

»Ljuba Liza!« je rekel Erast. »Ljubim te, mila Liza!« te besede so pobožale njeno dušo kot nebeška glasba; komaj je verjela svojim ušesom in ... Tukaj bom odvrnel pero. Povem lahko le, da je v tem trenutku izginila njena sramežljivost, Erast je spoznal, da je ljubljen, strastno ga je ljubilo novo, čisto, iskreno srce.

Sedela sta na travi, tako da med njima ni bilo veliko prostora; gledala sta drug drugega v oči in si ponavljala: »Ljubi me!« Tako sta dve uri minili v hipu. Naposled se je Liza spomnila, da mater morda skrbi zanjo. Morala sta se ločiti. »Ah, Erast!« je rekla. »Me boš vselej ljubil?«

»Vselej, ljuba Liza, vselej!« ji je odgovarjal.

»Mi lahko prisežeš?«

»Lahko, ljuba Liza, lahko!«

»Ne! Ne potrebujem prisege. Verjamem ti, Erast. Bi mar lahko pretental ubogo Lizo? Saj to se ne more zgoditi?«

»Ne more, ne more, ljuba Liza!«

»Kako sem srečna in kako bo vesela mama, ko bo izvedela, da me ljubiš!«

»Ah, ne, Liza! Njej ni treba ničesar govoriti.«

»Zakaj ne?«

»Stari ljudje so sumničavi. Si bo še kaj slabega mislila.«

»Naj se to ne zgodi.«

»Te pa vseeno prosim, da ji niti z besedico ne omeniš tega.«

»Prav, te bom poslušala, čeprav ti ne bi rada ničesar prikrivala.«

Posloвила sta se, se še zadnjič poljubila in si obljubila, da se bosta vsak dan proti večeru videla pri skalah na rečnem obrežju, v brezovi goščavi

ali kje v bližini Lizine hišice, le da bi se vsak dan lahko videla. Liza se je odpravila, a njen pogled je stalno iskal Erasta, ki je stal na obrežju in mirno gledal za njo.

Liza se je vrnila domov povsem drugače razpoložena, kot je odšla. Na njenem obrazu in v vseh njenih gibih je bilo moč opaziti srčno radost. »Ljubi me!« je razmišljala in bila je navdušena nad to mislijo. »Ah, mama! Kakšno čudovito jutro! Kako je zunaj vse veselo! Še nikoli niso škrjančki tako lepo peli, še nikoli ni tako svetilo sonce, še nikoli niso cvetlice tako opojno dišale!« Starka se je, oprta na palico, odpravila na travnik, da bi užila jutro, ki ga je Liza tako slikovito opisala. Resnično se ji je zazdelo, da je krasno; ljubezniva hči je s svojim veseljem razveselila zanjo vso naravo. »Ah, Liza!« je rekla. »Kako lepo je božje! Več kot šestdeset mi je, a se še nisem nagledala božjih stvaritev, nisem se še nagledala čistega neba, ki je podobno visokemu svodu, in zemlje, ki jo vsako leto pokrijejo trava in nove cvetlice. Verjetno je nebeški vladar resnično imel rad človeka, ko je tako lepo uredil ta svet. Ah, Liza! Kdo bi želel umreti, ko bi včasih ne bilo gorja? Kot kaže, je tako treba. Morda bi pozabili na svojo dušo, če bi iz naših oči nikoli ne tekle solze.« Liza pa si je mislila: »Oh, prej bom pozabila svojo dušo kot svojega ljubega prijatelja.«

Po tem sta se Erast in Liza, ki sta se bala, da ne bi držala svoje besede, videla vsak večer (takrat, ko je Lizina mati legla spat) na bregu reke ali v brezovi goščavi, najpogosteje pa v senci stoletnih hrastov (nedaleč od hišice) – hrastov, ki so s svojimi sencami pokrivali globok in čist ribnik, ki so ga izkopal v starih časih. Tam je pogosto tiha luna skozi zelene veje sipala srebrno svetlobo na Lizine lase, s katerimi sta se poigravala zefir in roka ljubega prijatelja; pogosto so ti žarki osvetljevali bleščeče solze ljubezni v Lizinih očeh, ki jih je vselej osušil Erastov poljub. Objemala sta se, vendar se krepostna, sramežljiva Artemida pred njima ni skrivala za oblake – njuni objemi so bili čisti in nedolžni. »Kdaj mi boš,« mu je govorila, »kdaj mi boš rekel: Ljubim te, moja prijateljica! Kdaj me boš stisnil k svojemu srcu in me pogledal s svojim milim pogledom, oh! Tedaj mi je tako prijetno, tako dobro, da sem zmedena, pozabim vse, razen na Erasta. Čudno! Čudno, prijatelj moj, da sem lahko živela mirno in veselo, ne da bi te poznala. Sedaj mi to ni jasno, razmišljam, da je življenje brez

tebe otožno in dolgočasno. Brez tvojega pogleda je mesec temen, brez tvojega glasu je puščobno slavčevo petje, brez tvojih vzdihov je neprijeten veter.« Erast je bil navdušen nad svojo pastirico – tako je klical Lizo, in ko je videl, da ga ljubi, se je samemu sebi zdel ljubeznivejši. Vse zabave v višji družbi so se mu zdele ničeve v primerjavi s tem zadovoljstvom, ki mu ga je dajala ljubezen nedolžne duše. S studom je razmišljal o pohoti, ki je prej nadvladovala njegova čustva. »Živel bom z Lizo, kot brat s sestro,« je razmišljal, »ne bom izkoristil njene ljubezni in vedno bom srečen!« Nepremišljen mlad mož! Poznaš svoje srce? Lahko vedno odgovarjaš za svoja dejanja? Je vselej razum vladar tvojih čustev?

Liza je zahtevala, da bi Erast pogosto obiskoval njeno mater. »Rada jo imam,« je govorila, »in želim ji dobro, zato bi rada, da te vidi, saj je to sreča za vsakogar.« Starka je bila resnično vesela, ko ga je videvala. Z njim se je rada pogovarjala o pokojnem možu in o svoji mladosti, o tem, kako se je prvič srečala s svojim ljubim Ivanom, kako se je vanjo zaljubil, in o sožitju, v katerem sta živela. »Ah! Nikoli se nisva mogla nagledati drug drugega, do trenutka, ko ga je premagala srdita smrt. Umril je na mojih rokah!« Erast jo je poslušal z iskrenim zanimanjem. Pri njej je kupoval Lizina dela in vselej plačal nekajkrat več, kot je zahtevala, a starka nikoli ni vzela presežka.

Tako je minilo nekaj tednov. Nekega večera je Erast dolgo čakal Lizo. Naposled je prišla, a tako žalostna, da se je prestrašil; od joka so ji pordele oči.

»Liza, Liza! Kaj je s tabo?«

»Ah, Erast! Jokala sem!«

»Zakaj? Kaj se je zgodilo?«

»Zasnubil me je bogat ženin, sin tlačana iz sosednje vasi; mama želi, da bi se poročila.«

»In ti boš privolila?«

»Surovež! Kako me lahko kaj takega vprašaš? Ja, žal mi je mame: joče in pravi, da ji ne želim miru, da se bo mučila do smrti, če me ne oženi. Ah! Mama ne ve, da imam tako ljubeznivega prijatelja!«

Erast je poljubljal Lizo in ji govoril, da mu je njena sreča najpomembnejša na svetu, da jo bo po materini smrti vzel k sebi in bo živel z njo složno, v vasici in tihih gozdovih, kot v raj.

»A vendar ne moreš biti moj mož!« je rekla Liza in tiho vzdihnila.

»Zakaj ne?«

»Tlačanka sem.«

»Žališ me. Tvojemu prijatelju je najpomembnejša duša, občutljiva, nedolžna duša in Liza bo vselej najbližja mojemu srcu.«

Vrgla se mu je v objem, ta trenutek je bil vreden krepostne smrti! Erast je začutil neobičajno zaskrbljenost v sebi: Liza se mu še nikoli ni zdela tako čudovita, še nikoli ga njene besede niso tako ganile, še nikoli njeni poljubi niso bili tako goreči, ničesar ni vedela, sumila, ničesar se ni bala, večerni mrak je porodil želje, na nebu ni bilo niti ene zvezde, noben žarek ni mogel osvetliti zablode. Erast je v sebi čutil drgetanje, Liza prav tako, ne da bi vedela, zakaj in kaj se z njo dogaja ... Ah, Liza, Liza! Kje je tvoj angel varuh? Kje je tvoja nedolžnost?

Zmota je minila v trenutku. Liza ni dojemala svojih čustev, čudila se je in spraševala. Erast je molčal – iskal je besede, a jih ni našel.

»Ah, bojim se!« je rekla Liza. »Bojim se tega, kar se je zgodilo z nama! Zdelo se mi je, da umiram, da je moja duša ... Ne, tega ne morem izreči! Molčiš, Erast? Vzdihuješ? Moj bog! Kaj je?«

Medtem se je zabliskalo in zagrmelo. Liza je zatrepetala. »Erast, Erast!« je rekla. »Strah me je! Bojim se, da me strela ubije kot zločinko!« Nevihta je bila strašansko glasna, dež je lil iz temnih oblakov – zdelo se je, da je narava tarnala o Lizini izgubljeni nedolžnosti. Erast se je trudil pomiriti Lizo, pospremil jo je domov. Solze so ji lile iz oči, ko sta se poslavljala.

»Ah, Erast! Zagotovi mi, da bova srečna kot prej!

»Bova, Liza, bova!« ji je govoril.

»Bog daj! Ne smem verjeti tvojim besedam, saj te ljubim! Le moje srce ... No, dovolj! Oprosti! Jutri se bova videla.«

Njuna srečanja so se nadaljevala, a kako se je vse spremenilo! Erast ni

bil več zadovoljen z Lizinim nežnim ljubkovanjem, njenimi pogledi, polnimi ljubezni, dotiki njenih rok, poljubi, nedolžnimi objemi. Želel je vse več in več, dokler si ni mogel več ničesar želeti: kdor pozna svoje srce in je razmišljal o njegovih nežnih zadovoljstvih, bo seveda vedel in se strinja z mano, da je izpolnitev vseh želja najhujša ljubezenska preizkušnja. Liza za Erasta ni bila več ta nedolžen angel, ki je prej navduševala in netila njegovo srce. Platonično ljubezen so zamenjala čustva, na katera ni bil več ponosen in ki so mu bila že znana. Kar se tiče Lize, se mu je popolnoma predala: živela in dihala je le zanj, v vsem je bila kot jagnje, ki se podreja njegovi volji in dela vse za njegovo srečo. V njem je opazila spremembe in pogosto mu je govorila: »Prej si bil bolj vesel, mirnejši in srečnejši, in prej se nisem tako bala izgubiti tvoje ljubezni!«

Včasih ji je ob slovesu govoril: »Liza, jutri se ne moreva videti: važne opravke imam,« in Liza je vselej vzdihovala ob teh besedah.

Naposled ga ni videla pet dni in bila je zelo vznemirjena. Šestega dne je prišel z žalostnim obrazom ter ji rekel: »Ljuba Liza! Za nekaj časa se moram posloviti od tebe. Veš, da smo v vojni, jaz pa služim, moj polk se bo udeležil pohoda.« Liza je pobleдела in skoraj padla v nezavest.

Erast je miril ubogo Lizo in ji govoril, da upa, da se po njegovem prihodu ne bosta nikoli več ločila. Dolgo je molčala, nato so jo oblile grenke solze, vzela ga je za roko, ga pogledala povsem nežno in vprašala: »Ne moreš ostati?«

»Lahko,« je rekel, »vendar z veliko sramoto in madežem na moji časti. Vsi me bodo prezirali, vsem se bom gnusil kot strahopetec, kot sin, ki ni vreden svoje domovine.«

»Ah, če je tako,« je rekla Liza, »pa se odpravi, kamor se moraš! A lahko te ubijejo!«

»Smrt za domovino ni strašna, ljuba Liza!«

»Umrli bom, če te ne bo več na svetu.«

»Zakaj bi razmišljala o tem? Upam, da ostanem živ in se bom lahko vrnil k tebi, moja prijateljica.«

»Bog daj! Bog daj! Vsak dan, vsako uro bom molila zate. Ah, zakaj ne

znam ne brati ne pisati! Lahko bi me obveščal o vsem, kar se ti bo zgodilo, jaz pa bi ti pisala o svojih solzah!

»Ne, Liza, pazi se, pazi se za svojega prijatelja. Ne želim, da bi jokala brez mene.«

»Grobijan! Še to uteho bi mi rad odvzel! Ne! Ko me boš zapustil, bom nehala jokati šele, ko se mi osuši srce.«

»Premišluj o prijetnih trenutkih, ko se bova spet videla.«

»Bom, o njih bom razmišljala! Ah, ko bi že prišli! Ljubeznivi, nežni Erast! Pomni, pomni svojo Lizo, ki te ljubi bolj kot sebe!«

Vendar ne morem opisati vsega, kar sta si govorila v tem trenutku. Prihodnjega dne sta imela zadnje srečanje.

Erast se je hotel posloviti od Lizine matere, ki je stežka zadrževala solze, ko je slišala, da dober, prijeten gospod odhaja v vojno. Prisilil jo je, da je vzela nekaj denarja, in ji rekel: »Ne želim, da bi Liza v času moje odsotnosti prodajala svoje izdelke, ki po dogovoru pripadajo meni.«

Starka ga je obsipala z blagoslovi.

»Bog daj,« je govorila, »da bi se srečno vrnil in da bi te še enkrat uzrla v tem življenju! Verjetno pa si bo Liza do takrat že našla primerneža ženin. Kako bi bila hvaležna Bogu, če bi prišel na našo poroko! Ko bo Liza imela otroke, védi, gospod, da jih moraš ti krstiti! Ah, rada bi to doživela!«

Liza je stala ob materi in je ni gledala. Bralec si bo zlahka predstavljal, kaj je čutila ta trenutek. A kaj je čutila tedaj, ko jo je Erast zadnjič objel in pritisnil k svojemu srcu: »Oprosti, Liza!«

Kako ganljiv prizor! Jutranja zarja se je kot škrlatno morje razlila po nebu. Erast je stal pod vejami visokega hrasta in objemal svojo blede, utrujeno, otožno prijateljico, ki se je ob njunem slovesu poslavljala tudi od svoje duše. Vsa narava je molčala.

Liza je stokala, Erast je jokal, ko jo je zapuščal, padla je na kolena, vzdignila roke k nebu in gledala na Erasta, ki se je oddaljeval vedno dlje in dlje; posijalo je sonce in Liza, ki jo je zapustil, je ostala brez občutij in

zavesti.

Ovedla se je, svetloba se ji je zdela otožna in žalostna. Vsa prijetnost narave se je skrila pred njo skupaj z njenim ljubeznivim srcem.

»Ah,« si je mislila, »zakaj sem ostala tukaj? Kaj me zadržuje, da ne bi odšla za ljubim Erastom? Ne bojim se vojne, strah me je brez mojega prijatelja. Rada bi živela in umrla z njim ali pa bi s svojo smrtjo rešila njegovo dragoceno življenje. Počakaj, ljubi, počakaj! Prihajam k tebi!«

Že je hotela steči, a se je ustavila, ko je pomislila, da ima mater. Liza je vzdihnila, povesila glavo in se s tihimi koraki odpravila v svojo hišico. Sedaj so bili zanj težki dnevi, prenapolnjeni z žalostjo in otožnostjo, ki jih je morala skrivati pred materjo, zaradi česar je še bolj trpela. Lažje ji je postalo šele tedaj, ko se je skrila v gosti gozd in je lahko svobodno prelivala solze in stokala o ločitvi s svojim ljubim. Pogosto se je žalostno prepevanje golobice združevalo z njenim ječanjem. Vendar je včasih – čeprav zelo redko – žarek upanja in tolažbe posijal na njeno mrakobno skrb.

»Kako bom srečna, ko se vrne k meni! Kako se bo vse spremenilo!«

Ta misel jo je navdajala z upanjem, pogled se ji je zbistril, lica pordela in Liza se je nasmihala kot majska jutro po viharni noči. Tako sta minila dva meseca.

Nekega dne se je Liza odpravila v Moskvo po rožno vodo, s katero je mati zdravila svoje oči. Na eni izmed velikih ulic je videla prečudovito kočijo, v njej pa Erasta. Liza je zakričala, stekla k njej, a kočija je odpeljala mimo in zavila na dvorišče. Erast je izstopil in se hotel povzpeti na prizidek ogromne hiše, vendar je nenadoma začutil Lizine objeme. Pobleдел je, nič ni odgovoril, vzal jo je za roko, pripeljal v svoj kabinet, zaprl vrata in rekel: »Liza, okoliščine so se spremenile, zaročen sem, moraš me pustiti pri miru in me pozabiti za svoje dobro. Ljubil sem te in še vedno te ljubim, torej želim ti vse dobro. Izvoli sto rubljev, vzemi jih,« položil ji jih je v žep, »dovoli, da te še zadnjič poljubim, in odidi domov.«

Preden se je Liza prav ovedla, jo je Erast odpeljal iz kabineta in rekel služabniku, naj pospremi to dekle z dvorišča.

Zatrepetalo mi je srce. V Erastu več ne vidim moškega, pripravljen sem ga prekleti, vendar me jezik ne uboga, gledam v nebo in solza mi polzi po licu. Ah! Zakaj ne pišem žalostinke, a roman?

Je Erast torej pretental Lizo, ko ji je rekel, da gre v vojsko? Ne. Resnično se je odpravil v vojsko, vendar je namesto bitk s sovražnikom igral karte in zakartal vse svoje premoženje. Hitro se je pomiril in vrnil v Moskvo s težkimi dolgovi. Ostal mu je le en način, kako bi izboljšal svoj položaj: poroka s staro bogato vdovo, ki se je že dolgo tega zaljubila vanj. Odločil se je za to in se preselil k njej v hišo, za Lizo pa je iskreno zavzdihnil. Ampak ga lahko vse to res opraviči? Liza se je v tem primeru znašla na ulici, v položaju, ki ga ne more opisati nobeno pero.

»Nagnal me je? Ljubi drugo? To je moj konec!« takšne so bile njene misli in čustva! Kruta omedlevica jih je za hip prekinila. Dobra ženska, ki je hodila po ulici, se je ustavila nad ležečo Lizo in jo skušala spraviti k zavesti.

Nesrečnica je z njeno pomočjo vstala, se ji zahvalila in se odpravila, ne da bi vedela, kam. »Ne smem živeti,« je razmišljala Liza, »ne smem! Oh, ko bi bi name padlo nebo! Ko bi se pogreznila v zemljo! Ne! Nebo ne pada, zemlja pa se ne pogreza! O gorje mi! Odšla je iz mesta in se nenadoma znašla na bregu globokega ribnika, pod senco starodavnih hrastov, ki so bili pred nekaj tedni priča njenih navdušenj. Ta spomin je pretresel njeno dušo, srčne muke so se pokazale na njenem obrazu. Vendar se je čez nekaj minut potopila v globoko zamišljenost. Ozrla se je naokrog in zagledala hčer svojega soseda (petnajstletno dekle), ki je hodila po cesti, poklicala jo je k sebi, ji dala deset kovancev in ji rekla: »Ljuba Anjuta, prijateljica ljuba! Onesi te kovance k materi, niso ukradeni, povej ji, da je Liza kriva pred njo in da je pred njo skrivala ljubezen do nekega grobega človeka, do E...

»Zakaj bi omenjala njegovo ime?«

»Povej ji, da me je prevaral, in jo prosi, naj mi oprost, Bog ji bo pomagal. Poljubi ji roko, kot sem jaz tvojo, povej ji, da ti je uboga Liza naročila, naj ji poljubiš roko, povej ji, da sem ...« Tedaj je skočila v vodo. Anjuta je zakričala, zajokala, a rešiti je ni mogla. Stekla je v vas – zbrali so se ljudje,

da bi izvlekli Lizo, a je bila že mrtva.

Tako sta svoje življenje končali prelepa duša in telo. Ko se bova videla tam, v novem življenju, te bom prepoznal, nežna Liza!

Pokopali so jo blizu ribnika, pod mračnim hrastom, in ji nad grobom postavili lesen križ. Tukaj pogosto zamišljeno sedim in se oprem ob počivališče Lizinega prahu, v očeh se mi prikaže ribnik, nad mano pa šumi listje.

Lizina mati je izvedela za strašno hčerino smrt in kri ji je zaledenela – za vekomaj je zaprla oči. Hišica se je izpraznila. V njej veje veter, in vraževerni vaščani, ki ponoči slišijo to šumenje, pravijo, da tam stoka mrtvec, uboga Liza!

Erast je bil do konca življenja nesrečen. Ko je izvedel za Lizino usodo, se ni mogel pomiriti in se je imel za morilca. Z njim sem se spoznal eno leto pred njegovo smrtjo. Sam mi je zaupal to zgodbo in me pripeljal k Lizinemu grobu. Sedaj sta se morda že pobotala!

Miha Javornik: Ruska klasična književnost – obdobje klasicizma in sentimentalizem

Primeri treh pisateljev, dela katerih doslej niso izšla v slovenščini, segajo v zadnjo tretjino 18. stoletja do začetkov 19. stoletja.

V času, ko je v Rusiji še vedno vladala absolutistična monarhinja Katarina Velika in si pod krinko razsvetljenja dopisovala s francoskimi polihistorji, med njimi z Voltairom ali Diderotom (ki je Rusijo tudi obiskal), se tudi v Rusiji prične med izobraženci krepiti razsvetljensko mišljenje, ki ga pred francosko buržoazno revolucijo (in med njo) uteleša rečenica svoboda – enakost – bratstvo.

Eden prvih ruskih izobražencev, ki se je postavil proti samovolji oblasti, je bil Nikolaj Novikov. Ta kljub strogi državni cenzuri izdaja več časopisov, v katerih odkrito polemizira z despotizmom in se postavi ob bok tlačanu, ki bi ga bilo treba osvoboditi (ta publicistika posredno porodi tudi kmečke upore pod vodstvom Pugačeva). Prevod dela z naslovom *Odlomek popotovanja v * * ** prinaša avtorjeve poglede na zatiranega kmeta ter prikazuje njihovo nevzdržno življenje.

Pomemben nadaljevalec Novikovovih idej je Aleksander Radiščev. Najpomembnejše njegovo delo je *Potovanje iz Peterburga v Moskvo* (od koder sta tudi odlomka *Gorodnja* ter *Črna nesnaga*), v katerem je razgalil kruto življenje ruskega kmeta. Radiščev se za razliko od Novikova v tem delu ne osredotoča le na kritiko despotizma, temveč se prične navduševati nad ljudsko folkloro oziroma običaji. Ob programski kritiki tlačanstva in samodržavja se v upodabljanju ljudskih tegob vse pogosteje pojavljajo čustveno-afektirane prvine. Nastala stilska raznolikost kaže že zarodek tiste estetike, ki je kasneje dobila vzdevek sentimentalizem.

Najpomembnejši ruski sentimentalist je Nikolaj Karamzin, ki se je v začetku devetdesetih let 18. stoletja vrnil s potovanja po Evropi in pričel izdajati izjemno popularen *Moskovski časopis*. Izraziti subjektivizem, vezan

na občutja ob vtisih s potovanj po drugih deželah, vzbudi med ruskimi izobraženci izjemen odmev, saj v literarni izraz prinaša svežino. Ob dnevniku in potopisu (tipična sentimentalistična žanrska forma) je njegova najodmevnejša povest *Uboga Liza*. Gre za motiv kmečkega dekleta, ki se zaljubi v plemiča, a ta jo izrabi, zato deklet naredi samomor. V povesti ni čutiti tiste simbolike o plemstvu, ki prevara kmetstvo (kar so trdili demokratični sentimentalisti), temveč enakopravnost plemiškega in kmečkega čustva. Ni čudno, da so še dolgo po izdaji povesti plemiške gospodične hodile na mesto, kjer se je Liza vrgla v vodo, in točile solze.

Nikolaj Ivanovič Novikov, Aleksander Nikolajevič Radiščev, Nikolaj Mihajlovič Karamzin

Proza ruskega klasicizma in sentimentalizma

Izbor besedil

Prevedel Vid Stajnko

DOI: 10.4312/THGH2266

Urednika: Miha Javornik in Blaž Podlesnik, avtor spremnega besedila: Miha Javornik, tehnično urejanje in priprava za elektronsko objavo: Blaž Podlesnik
Jezikovni pregled: Darja Markoja

Uredniški odbor zbirke E-viri Oddelka za slavistiko FF UL: Vanda Babič, Blaž Podlesnik, Lidija Rezoničnik, Špela Sevšek Šramel, Đurđa Strsoglavac, Namita Subiotto in Jana Šnytová

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Za izdajatelja: Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete

Prva e-izdaja.

Publikacija je dostopna na:

<https://doi.org/10.4312/THGH2266>

Ljubljana, 2024

Publikacija je brezplačna.

Datum prve objave: **februar 2022**

Različica dokumenta: **1.0.1**

Zadnjič posodobljeno: **10. 3. 2024**

© Izvirna besedila niso več predmet avtorskega prava, vse pravice do prevoda in spremnega besedila ohranjata prevajalec in avtor spremnega besedila.

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 188647939

ISBN 978-961-297-280-6 (PDF)

ISBN 978-961-297-281-3 (ePUB)

ISBN 978-961-297-282-0 (HTML)